

lisztikus ecsetelésűek; de ugyanakkor a legnagyobb elismeréssel és csodálkozással adózik Juhász Gyula széleskörű műveltségének.

Juhász kölcsönvett könyveinek a címei, néma, de annál beszédesebb, örök tanui annak a kultúrált, befelé mélyülő életnek, amelyről csak a beavatottak tudtak és beszéltek.

Debrecennek volt egy költője több mint egy évszázaddal ezelőtt, akinek költészetében visszatükröződött az akkori egész kultúrvilág: Csokonai; és ma Szegednek is van. Életükben és halálukban nagyon sok közös vonás van. A kellő tisztelet és hála Csokonainak még halála után is nagyon későn érkezett. 1805-ben halt meg és szobrot csak 1822-ben kapott. A mi Juhász Gyulánk már 1937 óta tudja az örök titkot, melyet életében annyira kutatott, de az utókor a kellő tiszteletadással várat, még mindig nagyon várat magára.

Avagy Szeged még mindig nem tudja, hogy az egyik legnagyobb költőt adta a Hazának?

Madácsy László

Az ismeretlen Juhász Gyula

Már kevesen tudják, még Szegeden is, hogy Juhász Gyula szellemi kincsének egyik részét aprópénzre váltva, a szegedi újságokban szórta szét hol versek, hol nagyszerű cikkek formájában. Első munkái, cikkei — a kilencszázas évek elején, szinte még gyermekkorában — jelennek meg a különböző, de főképpen a szegedi napilapokban (Szegedi Napló, Szeged és Vidéke) és az újságírással való közvetlen kapcsolata megmarad (Délmagyarország) csaknem egészen haláláig.

Különös, hogy ez a magánykedvelő költő mennyire szerette a kérészéletű írás örömeit: a nyilvánosságot; mennyire szeretett hangot adni — a mindennapi élet zűrzavarában — érzéseinek, gondolatainak, és mennyire szerette a tollal való harcot. — Az újságíráshoz való korai vonzódásáról a költő maga számol be egy későbbi emlékezésében. Mint budapesti egyetemi hallgató a Nemzeti Színház deszkáin statisztaként többször „fellépett”. Egy napon, felvonás közben meghallotta, hogy a Newyork-palota ég. — „Én hirtelen — írja —, ahogy voltam szandálban, fehér köntösben, rohantam a tűz irányában. Ekkor ébredt föl bennem a riporter, aki legyőzte a színházi embert. (Azóta ketten viaskodnak a költővel, aki mégis, hiába, nem hagyja magát!... és igaz van!)“ (D. M.* 1919. ápr. 25.)

A szegedi újságírásnak a fénykorát a 20—30-as években Juhász Gyula, Móra Ferenc és Sz. Szigethy Vilmos jelentették. Juhász Gyula roppant műveltsége, a legnemesebb emberi és magyar szellemi hagyományokra támaszkodó és minden újat és szépet befogadni tudó képessége révén azok közé az újságírók közé tartozott, akik olyan kevesen voltak és vannak ezen a világon.

Minden írását a jóság, a szépség és az igazság iránt való határtalan rajongás ihlette és nemcsak mint költő, de mint újságíró is

* D. M. = Délmagyarország.

nevelni szeretne volna elárvult népét e hármasság istenség megismerésére.

Ebben a csodálatos gazdagságú lélemben egyetlen központi gondolat él: a magyarság sorsa és a világ népeé. Mint Anatole France, hirdeti, hogy „faji és nemzeti kultúrák igazában nem ellenségei, de testvérei egymásnak és kell, hogy mindnyájan, közös erővel és megértéssel a mindenként fölött való egyetemes emberi megértést szolgálják (Háború és béke 1915.). Vallja, hogy „a világháború véres vetéséből nő ki lassan, de biztosan a világbéke“. S amikor a háború véget ér, lelkesedéssel írja: Ma kezdetét érezzük valaminek, ami még nem volt, amióta Platon politikus állatja életre és uralkodásra berendezkedett e különös fényű csillagon“. Szerinte „új vallás kezdődik, amelyet a lövészárkok mélyéből hozott föl a szenvedő ember a nap fényére, mintahogy az első keresztények fiai a katakombák mélyéről hozták a megváltást a haldokló és újjászülető világnak“. A válságba jutott európai kultúra megmentésére nem lát más kiutat, mint egy tiszta és általános új moral, emberi és mélységes, és mindennek alapjául a szabadságon és az igazságon felépülő új gazdasági rend megteremtését. (D. M. 1919. január 23.) Am hogyan? Magyar vonatkozásban igyekszik feleletet is adni rá: „Magyarok vagyunk és maradunk: íme az egyetlen program, amelyben egyiknek kell lennünk mindnyájunknak, és ez a program mégis olyan gazdag, oly színes, oly meleg és olyan élő, kenyeret jelent és kultúrát, jogot és szépséget... a poklok kapuinál és a halál küszöbénél is diadalmas örök életet“. (D. M. 1919. jan. 26.) Érdekes, hogy a költő itt arra az örök magyar hibára mutat rá, melyet Imre Sándor, a nagy magyar nevelő, olyan szépen és kétségbeejtően fejezett ki csaknem ugyanebben az időben, 1919-ben, hogy mi csak magyarul beszélő magyarok vagyunk. Az önismeretnek Vörösmarty-féle magános és dermedt magaslatain vergődik, mikor hirdeti, hogy „minden bűn és hiba, mulasztás és tévedés, amit csak hosszú évtizedek csöndesen erőszakolt hatalmi politikája elkövetett a magyar ugaron, most mind az égre nő, a fejére nő ártónak és ártatlannak egyaránt és nagyon felkösse a szellemi és erkölcsi fegyverét az, aki bölcs és békés kiutat akar találni ebből a régi, átkokkal terhes magyar labirintból“. (D. M. 1919. jan. 4.) De jól tudja, hogy az ember „sárkányfogvetemény“, hogy az ember, akit a Biblia anyagból és lélekből valónak tekint, akit Platon kétlábú állatnak nevez, akit Madách sárból és napsugárból összegyúrtnak tart, akit Darwin a majomtól származtat, megalkuvó természetű. Szeretne isteni lenni, de azért szívesen köt ötvenszázalékos kiegyezést, hasznos kompromisszumot. Néki a magyarság fölemelésére nem ezek az emberek kellene, hanem azok, „akik nem ismernek megalkuvást, nem paktálnak, hanem mennek előre az úton, amelyet helyesnek és igaznak tartanak“. (D. M. 1919. febr. 2.) Reformáljuk hát meg önmagunkat, mert, mi végre jöttünk erre a világra, ha nem azért, hogy egy kicsit boldogok is legyünk? „Nem tudom belátni — írja tehát —, hogy okvetlenül egymásnak kellene esnünk, egymás vérére szomjaznunk, egymás fejét betörnünk, egymás örömét elrontanunk, egymás álmát elvonnunk, egymás belét kitaposnunk“... A ne-

velésben, az iskolában látja tehát a magyar megbékélés jövőjét, de csak úgy, ha az iskolába csak a tudást és a műveltséget, csak az erkölcsöt és hitet, csak a jóságot és az igazságot“ visszük be és „minden gyűlölséget, minden elfogultságot, minden haragot“ kívülhagynunk küszöbén, mert „jaj annak az Írás szavai szerint is, aki csak egyet is megbotránkoztat e kisdedek közül“. (D. M. 1920. máj. 5.)

Juhász Gyula rendkívüli műveltsége révén a magyar eseményeket az ellenforradalmi s az azt követő időkben azzal a Valéry-i történelmi szemlélettel látta, mely szerint nincs a világnak olyan pontja, hol az ember úgy élhetne és úgy cselekedhetne, mely ne lenne összefüggésben — mind okában, mind okozatában — a világ eseményeivel.

Érzi „a történelem rejtelmes dialektikáját és a fehér terror idején tisztelettel meghajol „az előtt a kereszténység előtt, amely a Dante-i költészet magasságaiba és mélységeibe visz, az előtt a kereszténység előtt, amely Pascal és br. Eötvös József gondolatait sugalmazta, mely a középkorban a firenzei dómot emelte s a lángeszű és a lángszavú Savonarolát helyezte beléje, amely a renaissance-ban Leonardo és Michelangelo vízióit festegette, amely az újkorban Puskin és Tolsztoj apostoli tanításait sugalmazta, amely Hauptmann és Paul Claudel lelkét lengette át és álmait aranyozta be“, de elítéli azokat, akik a „kereszténység“ jelszóval „konjunkturát csinálnak az érzésből és gondolatból, akik hasznot húznak a szépségből és az igazságból“. (D. M. 1919. szept. 14.)

Kossuth Lajos történelmi tanítását hirdeti hát, aki szerinte „ma is a magyarság élő és mozgó ősi erői közül való“, aki nélkül „orientálódni még ma sem (sőt különösen ma nem) lehet, se Magyarországon, se a nagyvilágban“. (D. M. 1919. márc. 21.) „A magyarság valódi lelke és fegyvere a kultúra“ — tanítja másutt... Több világosságot és melegséget hozni erre a földre: ez legyen minden napunk és minden gondolatunk koronája, ez legyen a mi programunk, háborúnk, forradalmunk, a mi igénk és a mi lelkünk. Dolgozzatok és gondolkozzatok! — és akkor az élet hite veletek marad a világ végezetéig.“ (D. M. 1919. nov. 12.) Mintha Henri Barbusse szavait hallanánk az elvek és eszmék zűrzavarából kidübörögni: Világosságot a világnak!

Európa uraihoz is szól — a békekötés idején —, hogy legyenek „e kis nép iránt megértéssel és ne akarják eltiporni“. Ugyanazt érzi, amit Valéry, amit Pascal, hogy a népek közötti megértést és békét csak a nagy elmék, a nagy gondolkodók tudnák szolgálni. „Úgy volna a legjobb“ — írja — s bár tudja: hiú utópia“, hogy holmi nagykövetek helyett a nemzetek valódi fejei, a gondolkodók és érzők legkülönbjei ülnének össze megbékélésre és megértésre. Thomas Mann és Anatole France, Babits Mihály és Machar, Maxim Gorkij Maeterlinck bizonyosan egészen jól megértenék egymást.“ Hiszi, hogy van egy internacionálé, amely élt és beszélt akkor is, „amikor a mazuri tavak vérrel virágoztak, amikor a flandriai mezők vérrel harmatoztak, amikor a karszti sziklák vérrel verejtékeztek“. És ez az internacionálé megmaradt a lelkek internacionáléjának, amely a valódi és az emberséges emberek lelkét tölti be.

Juhász Gyula forradalmár volt, de a szeretet forradalmára. A gyűlölet sohasem felhőzte be sorainak ragyogását, legföljebb a megvetés azok iránt, akik az emberi verejték és szenvedés átokkal teljes vámszedői voltak. Ezért látja Budapestben mintegy az emberi élet Janusfejű szimbólumát, melynek egyik arca — ahogyan írja — „a reklámtól hangos, a kirakatoktól fényes, külsőséges, a parvenü avenüs Budapest, a kokottok és politikusok, a csirkefogók és gavallérok városa, a másik a csendes, komoly, termő és teremtő munkáé, a gyárak és laboratóriumok, a bürök és könyvtárak városa“. (D. M. 1919. szept. 4.)

Juhász Gyula forradalmár volt, de a világosság, a tudás, a műveltség forradalmára a sötétség ellen. Ideáljai csak azok lehettek, akik a nagy emberi éjszakában olykor a tudás tűzvészcsöváját vetették milliók lelkébe. A tudás hatalom a sötétség ellen. Ezért ihleti a máglyán elvesző Giordano Bruno szelleme, „az oltárnál dacosan toppantó Gallilei, a börtönben elpusztuló Campanella, a vérpadra lépő Morus Tamás, (D. M. 1919. aug. 12.) az emberi lélek mélységeiben és magasságaiban szárnyaló Dante és Savonarola.“ Ibsenben a haldokló polgárság élő lelkiismeretét látja, akinek művei mint lélekharangok kondulnak meg egy elavult, korhadt társadalmi rendszer felett, hirdette az új világ jöttét. E nagy író szavaiban az „új rend, az új tömegek földalatti moráját“ hallja földübörögni a kilencvenes évek súlyesztőiből.

Az irodalom és művészet Juhász Gyula számára az örök forradalmat jelenti, melynek egyik csatateré a színpadon megy végbe. Az újkor első ütközeteinek hősei Hauptmann, sziléziai takácsaival, szegény kis Hannelejével, Halbe a merész ifjúsággal, a franciáknál Becque, a bátor és erős Mirbeau, az oroszoknál Csehov és Gorkij a nyomordrámák írói, akik a szegényeknek, az elesetteknek mindennapi kenyerét osztogatták: a reményt.

E nagyszerű költő számára az élet nem önmagáért, hanem másokért való volt. Arany János „a fájó gép, mely pipál“ volt költői mestere és a többiek, a világosság tragikus hősei, költői ideáljai, akik a költőt a sötétség ellen való harcában reménytelen reményre, hitre és újabb és újabb küzdelemre ihlették.

Befejezésül hallgassuk meg e tragikus sorsú költőnek, aki bár maga is „botor és fiatal, keserűséggel... többször halni ment“, 1919-ben az öngyilkos világhoz intézett, egy kicsit nekünk is szóló üzenetét:

„Az élet a legnagyobb és a legdrágább ajándék, egyetlen és soha vissza nem térő. Szeressétek az életet, tegyétek ezt a siralom völgyét az öröm dombjává, amelyre a tudás, a művészet, a szabadság és az igazság zászlaját tűzi ki az emberebb ember, aki a jók és bátrak álmaiban él, mint Carlyle Hérosza, Tolsztoj Szentje és Shaw felsőbbrendű embere.“

Látszólag ellentmondás van a költő élete és üzenete között. De nincs, mert csak azok tudnak könnyen halni menni, akik az életet nagyon szerették...

Madácsy László